

ÇOCUK DÜNYASINA ÖZGÜ BİR İLETİŞİM ARACI OLARAK OYUNCAĞIN KÜLTÜR KAZANIMINDAKİ ROLÜ*

Kazım Özkan ERTÜRK **

Özge UĞURLU ***

Özet

Bu çalışmada Sunay Akın kitaplarında, kültürün kuşaktan kuşağa aktarımı sürecinde bir unsur olarak oyuncanın sunumu incelenmektedir. Kültür farklı boyutlarıyla ele alınması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında çocukluk çağına özgü bir iletişim unsuru olarak kabul edilen oyuncak konu edilmektedir. Alana ilişkin benzer çalışmalara çok sık yer verilmediği, bu konuda önemli bir boşluğun olduğu görülmektedir. Bu nedenle oyuncanın hem bireyin sosyalleşmesinde hem de belli kültürel kodları içselleştirmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunun ‘Sunay Akın kitaplarında oyuncanın sunumu üzerinden’ ortaya konulması önemli görülmektedir. Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında oyuncanın rolü ve öneminin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Kültürün hem öznesi hem de nesnesi olarak bireyin çevresi ile uyumunun ve gelişiminin, içinde bulunduğu kültürü içselleştirmesi ile yakından ilgili olduğu ve kültürün birey tarafından kazanılması ve içselleştirilmesinde de oyuncanın önemli bir role sahip olduğu varsayılmaktadır. Çalışmada bireyin kültür kazanım ve sosyalleşme sürecinde oyuncanın rolü ve öneminin ortaya konulması amaçlanmıştır. Oyuncak çocukluk çağına özgü bir iletişim aracı olarak kabul edilmiş, bu sayede iletişimin de bireyin sosyalleşmesi üzerindeki etkisi vurgulanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın temel argümanı, oyuncanın bireyin sosyalleşmesindeki önemi üzerinde duran Sunay Akın kitapları üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; Sunay Akın kitaplarında bireyin içinde bulunduğu toplumun kültürel kodlarını içselleştirmesinde oyuncanın önemli bir yere sahip olduğunun vurgulandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Kültür, Oyuncak.

THE ROLE OF THE TOYS AS A TOOL OF TRANSFORMING CULTURE AND COMMUNICATION IN CHILDREN WORLD

Abstract

The presentation of “toy” in Sunay Akın books as an element in transference process of the culture in between generations, has been examined in this study. Here culture appears as a concept that must be approached with its different aspects. In this manner, the toy which is an element in transference process of the culture peculiar to childhood, is discussed. It is apparent that there has not been similar studies in the field and there is a lack on the subject. In this sense, it is assumed significant to put it forth that the toy has a very important effect on individuals for socialization as well as internalizing certain cultural codes, via “the presentation of the toy in Sunay Akın books”. It is aimed to produce the importance and the role of the toy in transference between the generations.

It is hypothesized that the evolution and the adaptability of the individual with their surrounding, being both the subject and the object of the culture is geared to their internalization of the culture they are in and the toy has a very important role on individual to gain the culture and internalize it. The basic argument of the study is interpreted over the Sunay Akın books which elaborates the role of the toy on individual’s socialization. In conclusion of the study it is found that Sunay Akın books emphasize, toy has an important role on individuals to internalize the cultural codes of the society they are in.

Key Words: Communication, Cultur, Toy.

* Bu çalışma 2-4 Temmuz 2009 tarihlerinde Zonguldak Karaelmas Üniversitesi tarafından düzenlenen V. Kültür Araştırmaları Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

*** Yrd. Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

Anne girmem bu oyuncak dükkânına
Orda toplar, tayyareler, tanklar var
Seviyorum söğüt dalı atımı
Tekme atmaz ısırılmaz
Ben yaşamak istiyorum
Ağaç gibi sessiz rahat
Karınca kararınca değil
Sere serpile boylu boyumca . . .
Cahit İRGAT (1940)

1. Toplumsal Hayat ve Kültür

Kültür kavramını en genel anlamda ‘belli bir topluluğa özgü davranış biçimlerinin toplamı’ olarak tanımlamak mümkündür. Kültür, ait olduğu topluluğun ürünü olmakla birlikte, çoğu zaman topluluğa ait bireylerin uyması gereken kurallar bütünü olarak da karşımıza çıkar. Belli özellikler ölçüsünde ortaklaşmış insan gruplarına özgü düşünce ya da davranış biçimleri çoğu zaman kültür olarak adlandırılabilir. Bu durumu oyun kültürü, takım kültürü gibi örneklerle açıklamak da mümkündür. Kimi zaman da kültür belli bir ortaklıkla oluşan topluluklardaki ahlakî yapıyı açıklamak için de kullanılır. Ancak bu çalışmada kültür, toplumsal anlamda oluşan yaşayış, davranış ve düşünce biçimi olarak ele alınacaktır. Bu anlamda her toplumun belli alanlarda ortak yaşam pratiklerinin birikiminden oluşan bir kültüre sahip olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

1.1. Kültür Kavramı

Kültürü insanoğlunun tabiatla mücadelesi çerçevesinde ürettiği her şey gibi yalın bir tarzda anlamak kadar, ona özellikle modern toplumlarda, ideoloji, temsil eksenini çerçevesinde ve cinsiyet, sınıf, ırk, medya üretimleri, müzik, sanat gibi alanlarda bir tür hiyeroglif okumasına tabi tutulması gereken alan muamelesi yapmak da mümkündür (Barrett, 1979: 9-10).

Genel bir tanımın yaratacağı belirsizliği göze alarak kültürü; “doğal olanın dışında kalan, insanoğlu tarafından üretilen ve belli düzeyde kabul gören her düşünce ve

uygulama” şeklinde tanımlayabiliriz (Bostancı, 2002: 82). Bostancı (2002: 83)’ya göre: “Kendi halindeki bir ağaç dalı, insanoğlu tarafından alınıp ‘dal’ olmanın dışında başka bir bağlama yerleştirildiğinde kültürün nesnesi haline gelir”.

“Kültür, şeyleri olduklarından ve aksi halde olacaklarından farklı yapmak ve onları bu halde, yapay şekil içinde tutmaktır. Kültür, bir düzen yaratmak ve onu korumak, düzeni bozan ve bu düzen açısından kaos görünen her şeyle mücadele etmektir. Kültür, doğa düzeni yerine yapay, tasarlanmış bir düzen koyma ya da ekleme işidir. Kültür, böyle yapay bir düzeni getirmekle kalmaz, ona değer de verir. Kültür bir tercih sorunudur” (Bauman, 1998: 158). Bu açıdan bakıldığında insan yaşamına ilişkin hemen her şeyin kültürün bir ürünü olduğunu kabul etmek kaçınılmaz hale gelir. İnsan unsuru, kültürü meydana getirdiği gibi, içinde bulunduğu topluluğun kültüründen de etkilenir. Bu anlamda insan kültürün hem öznesi hem de nesnesi olarak değerlendirilmelidir. Kültür toplumsal anlamda sosyal yapının ürünüdür. Aynı zamanda kültür, bireyin sosyalleşmesinde de önemli bir rol oynamaktadır.

Toplum yaşamına özgü belli alanlardaki deneyimlerden elde edilen bilgiler, toplumun bu alanlarda belli yaşam kodlarını geliştirmesine katkıda bulunur. İnsanlar tarafından oluşturulan bu kodlar zamanla yine toplumda bulunan insanların yaşamlarını şekillendirir. Bu anlamda kültürü, insanlar tarafından meydana getirilen ve yine o topluma ait insanlar tarafından uyulması beklenen toplumsal kurallar bütünü olarak da tanımlamak mümkündür.

1.2. Kültürün Öznesi ve Nesnesi Olarak İnsan ve Sosyalleşme

Giddens kültürü “belirli bir grubun üyelerinin sahip oldukları değerler, izledikleri normlar ve yarattıkları maddî ürünler” biçiminde tanımlamaktadır. Bununla birlikte Giddens, toplum kavramıyla kültür kavramı arasındaki çok yakın ilişkiye de işaret eder ve ikisi arasındaki ayrıma, ‘toplum’ kavramına

gönderme yaparak dikkat çeker: “Toplum, ortak bir kültürü paylaşan bireyleri bir arada tutan karşılıklı ilişkiler sistemidir. Toplum olmadan hiçbir kültür var olamaz. Ama aynı şekilde, kültür olmadan hiçbir toplum da var olamaz (Giddens, 1989: 31-32). Burada toplum ve kültür arasındaki karşılıklı bağıllık açıkça dile getirilmektedir. Kısacası toplum ve kültür birbirinden ayrılmaz iki gerçekliktir.

Bir toplumda oluşmuş olan kültürel yapının insan ürünü olduğuna yukarıda değinilmişti. Toplum ve kültür arasındaki karşılıklı ilişkiyi insan ve kültür arasında da gözlemek mümkündür. İnsanlar mevcut kültürel yapıyı oluşturup onu etkilerken aynı zamanda ondan etkilenmeleri de kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle çalışmada kültürün insan yaşamı üzerinde etkili olduğu varsayılarak, bireyin sosyalleşmesinde ve toplumsal kurallara uyum sağlaması için önemli kabul edilen çeşitli kültürel öğelerin üzerinde durulacaktır.

Burada üzerinde durulması gereken diğer bir kavram da sosyalleşmedir. Sosyalleşme kısaca bireyin toplumun bir üyesi haline gelmesi olarak tanımlanabilir. Bireyin “ailesinin, akraba ve komşuluk düzeyinin, şehir ve köyünün ve nihayet ulusunun bir parçası olduğunu öğrenmesidir” (Kağıtçıbaşı, 1996: 245). Büyümekte olan çocuk, etrafındakilerle iletişim sonucu, onlarınkilerle benzer davranışlar geliştirecektir. Böylece tek tek kişiler yerine toplumun parçaları olan, birbirlerinden farklılıkları olduğu gibi, birbirlerine büyük benzerlikler de gösteren toplumsal bireyler oluşmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1996: 245-246). Şüphesiz insanın kalıtım yoluyla geçen pek çok özeliği de bireyin sosyalleşmesinde özellikle önemlidir. Bununla birlikte içinde bulunduğu topluluğa hâkim olan kültürün özellikleri de en az kalıtsal özellikleri kadar etkilidir. Bireyin sosyalleşmesi ile bir anlamda biyolojik bir varlıktan sosyal bir birey haline gelmesi kastedilmektedir. Sosyalleşme sürecinin, bireyin içinde bulunduğu topluluğun kültürel özelliklerini içselleştirmesi ölçüsünde hızlanacağını söylemek mümkündür.

Bireyin sosyalleşmesinde kültürün büyük bir öneme sahip olduğu yukarıda vurgulanmıştı. Bununla birlikte birey dünyaya gelmesinden itibaren edindiği kültürü, kendi zamanındaki bir başka bireye yansıtmakla kalmamakta, sonraki kuşaklara da aktarmaktadır. Bu anlamda kültür yaşam biçimi, yemek yeme ya da pişirme biçiminden edebiyat, sanat, eğitim gibi daha birçok alanda kendisini göstermektedir.

1.3. Toplumsal Değerlerin ve Yaşamsal Kodların Aktarılma Aracı Olarak ‘Kültür’

Bir toplumda uzun bir zaman diliminde olduğu varsayılan kültürü, yaşayan bir organizma olarak düşünmek de yanlış olmayacaktır. Çünkü kültürün zaman içinde değişme ve gelişme göstermesi beklenen bir durumdur. Örneğin bir toplumda yemeklerde salatanın ya da çorbanın hangi sıra ile yenileceği tamamen o toplumun yerleşmiş yemek kültürü ile ilgilidir. Türk toplumunda çorbanın yemeklerden önce yenmesi yerleşmiş bir kültürel özellikken, başka bir toplumda çorba en son yenilen bir yiyecek olabilir. Benzer biçimde, Türk yemek kültüründe yerleşmiş olan bu uygulamanın zaman içinde değişmesi her zaman olasılık dâhilindedir. Bu durumun uzun süre devam etmesi ve günümüzde alışkanlık haline gelmesi, yemek yeme biçiminin de kültürün bir parçası olarak kuşaktan kuşağa aktarıldığını göstermektedir.

Birey kültürü farklı yollarla edinmektedir. Bu anlamda kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında da “gelenek, görenek, eğitim, öğretim, iletişim, hukuk, siyasal kurumlar” önemli rol oynarlar (Ozankaya, 1986: 113). Bu nitelikleriyle kültür, bir anlamda halk yığınlarının etkinliklerinin ürünüdür. Sayılan bu nitelikler kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli olmakla birlikte, aynı zamanda bireyin sosyalleşmesinde de büyük bir etkiye sahiptir.

Kültürün farklı yollarla kuşaktan kuşağa aktarılmasında eğitim ve iletişimin büyük bir rolü ve önemi vardır. Bireyin sosyalleşmesinde de etkili olan eğitim ve iletişim çocukluktan

itibaren insan yaşamının ayrılmaz unsurlarıdır. Bununla birlikte bu iki unsur insanın yaşamı boyunca etkisini ve varlığını sürdürmektedir.

2. Kültürün Aktarılma Sürecinde İletişim ve Eğitim

İletişim insanların birbirlerine duygu, düşünce ve bilgi aktarım süreci olarak düşünülebilir. İletişimde kullanılan ortak dil (beden dili de dâhil olmak üzere) çoğu zaman insanların birbirleri ile ve toplumla olan uyum sürecini pekiştirmekte, kısaca ortak bir alan oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Aynı şekilde eğitim de ortak düşünce ve bilgi birikimlerinin insanlar arasında paylaşılması sürecidir. Kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasında ise iletişim ve eğitim büyük bir role ve öneme sahiptir.

2.1. İletişim ve Toplum

İletişim kavramı birçok Batı dilinde kullanılan communication kelimesinin dilimizdeki karşılığıdır. Bu kelimenin kökeni de Latince ‘ortaklaşa sahip olunan; paylaşılan’ anlamına gelen “communis’e dayanmaktadır. İletişim hayatın hemen her alanında kullanılan bir kavram olmaya başlamıştır. Bu nedenle kavramın tanımı da kullanıldığı alana göre farklılıklar gösterebilmektedir.

İletişim en kısa ve yalın haliyle “haber, bilginin ya da en genel anlamda kültürün insan topluluklarına dağıtım olgusu” olarak tanımlanabilir (Kaya, 1985: 1). İletişimi temelde, bilgi aktarımına dayalı bir süreç olarak niteleyen Dökmen; “bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma süreci” şeklinde tanımlamaktadır (Dökmen, 1995: 19).

İletişimin daha çok toplumsal ve kültürel yönlerini vurgulayan Oskay (1982: 7)’a göre: “İletişim, birbirlerine ortamlarındaki nesnelere, olaylar, olgularla ilgili haber veren; bunlara ilişkin bilgilerini birbirlerine aktaran, aynı olgular nesnelere, sorunlar karşısında benzer yaşam deneyimlerinden kaynaklanan, benzer duygular taşıyıp birbirine ifade eden insanların oluşturduğu topluluk ya da toplum yaşamı

içinde gerçekleştirilen tutum, yargı, düşünce, duygu bildirişimleridir”.

İletişim toplumsal yapının kuşaklara aktararak yaşatılmasında önemli bir etkidir. İletişimle kuşaklar arasında oluşan farklı algılamaların mümkün olduğunca azaltılması sağlanabilir. İletişim sayesinde insanlar arasında duygu, düşünce ve bilgilerin aktarılması sağlanır. Bu anlamda yaşamsal deneyimler sonucunda elde edilen bilgiler de iletişim sayesinde insanlar ve kuşaklar arasında paylaşılabilir. İletişim yaşamsal deneyimler ve bunlar sonucunda elde edilen bilgilerin paylaşarak daha fazla insan arasında yayılmasını kolaylaştırır. Bu nedenle iletişim toplumsal yaşamın vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir.

İletişimin varlığı insanın olduğu her yerde kendini gösterir. İnsanın olduğu her yerde kaçınılmaz bir ‘süreç’ olan iletişim, önce insanın içinde başlar. “Kişinin kendisiyle olan iletişiminin sağlıklı olabilmesi sayesinde çevresiyle olan iletişimde de başarıdan söz edilebilir. Çoğu zaman kişi kendisiyle barışık bir ilişki içinde oldukça çevresiyle de sağlıklı ilişkiler kurabilecek, kendisini rahatlıkla eleştirebilecek, çevresinden kendisine gelen eleştirilere karşılık verebilecek ve bu yönde kendisini geliştirebilecek, bu anlamda pozitif bir gelişim ve değişimden söz edilebilecektir” (Özgen, 2003: 99).

İletişim sayesinde insanlar arasında fikir, duygu, düşünce ve tecrübelerin paylaşımı sağlanır. Bu sayede kuşaklar arasında bilgi ve değerlerin paylaşımı üzerinden toplumsal anlamda bir uyum da sağlanmış olur. Bir süreç olarak iletişim bu anlamda eğitim ve öğretim alanında da önemli bir etkiye sahiptir. “İnsanlar çevre ile etkileşimleri sonucu bilgi, beceri, tutum ve değer kazanırlar. Öğrenmenin temelini de bu yaşantılar oluşturur. Kişi, çevresinden sürekli olarak kendisine ulaşan verileri değerlendirir ve bunun sonucu olarak düşünsel, duygusal ya da davranışsal değişime yol açıyorsa öğrenmeden söz edilebilir. Bu nedenle öğrenme, kişide oluşan kalıcı değişimler olarak tanımlanmaktadır (Özden, 2002: 72)

2.2.Eğitimde ve Kültürün Kazanılmasında İletişim

“İnsanlar başkalarıyla bir arada olabilmek, onları anlayabilmek, kendilerini anlatabilmek ve etkileyebilmek, yani toplumsallaşabilmek amacıyla iletişim kurarlar. Bunun da ötesinde bireyler, kendileriyle ve başkalarıyla iletişim kurarak kişiliklerini de tanımlama olanağı kazanırlar” (Williams, 1979: 282). Bu anlamda iletişim, bireye çevresini ve kendisini tanıması ve tanıtmayı olanağını sağlar.

İletişim doğası gereği, insanla birlikte yaşayan, değişen ve gelişen bir olgudur. İletişim sayesinde insanlar duygu, düşünce, kanaat ve tutumlarını birbirlerine aktararak karşılık alabilirler. Bu anlamda kültürün bir kuşaktan diğerine aktarılma sürecinde de iletişimin sahip olduğu rol göz ardı edilmemelidir.

Eğitim ise, tıpkı iletişim gibi ve hatta iletişimle birlikte toplumsal yaşamın vazgeçilmez gerçekliklerinden birisidir. Birçok uzmana göre eğitim, toplumun en küçük yapıtaşlarından biri olan ailede başlayıp ömür boyu devam eden bir olgudur. Okulda ve ailede alınan eğitimin yanı sıra iş yaşamında ya da herhangi bir uzmanlık alanında eğitim insan yaşamının önemli bir parçası durumundadır. Çoğu zaman çocukluk çağında ailede alınan eğitim de iletişim gibi, kültürün kazanılmasında ve farklı kuşaklara aktarılmasında önemli sayılmaktadır. Bireyin doğumuyla başlayıp ölümüne değin süren bir olgu olması ve çoğu zaman sosyal, politik, kültürel ve bireysel boyutları ile bir bütün olarak değerlendirilmesi gereken bir kavram olan eğitim tanımını yapmak oldukça zordur. Bununla birlikte eğitimi, bireylerin toplumsal standartları, inançları ve yaşam koşullarını kazanmasında etkili olan sosyal süreçlerin tümü şeklinde açıklamak mümkündür.

Eğitim bireyin yaşadığı toplum ya da içinde bulunduğu grup açısından değerli olan yetenek, tutum ve diğer davranış biçimlerini geliştirebildiği süreçlerin tümünü adlandırmak için kullanılan terimdir. Çoğu zaman seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin (özellikle okul) etkisi

altında sosyal yeterlilik ve optimum bireysel gelişmeyi sağlayan sosyal süreçlerin tümüdür. Eğitim önceden saptanmış esaslara göre insan davranışında belli gelişmeler sağlamaya yarayan sosyal bir süreçtir. Bireyin toplumun bir parçası olarak ailede başlamak üzere çevresindeki sosyal yapıdan etkilenme ve onu etkileme sürecini ‘toplumsal eğitim’ olarak adlandırmak mümkündür. Çoğu zaman geleneklere, dine, sınıfa ve statüye bağlı olan bu eğitim bireyin değer yargılarının yapısını oluşturarak bir şekilde toplumsal yapının da devamlılığını sağlar.

Eğitimin kültürün kuşaklara aktarılması sürecinde etkili olduğu ve iletişimle birlikte toplumsal yapının devamlılığını sağladığını Öztürk şu tanımlarla aktarmaktadır: “(1)Eğitim, yeni kuşakların toplum yaşamında yerlerini almak için hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerini ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliğidir. (2)Eğitim, önceden saptanmış amaçlara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkiler dizgesidir. (3)Belli bir konuda, bilgi ya da bilim dalında yetiştirme ve geliştirme işidir. (4)Her kuşağa geçmişin bilgi ve deneyimlerini düzenli bir biçimde aktarma ya da kazandırma işidir” (<http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/948.pdf>; Erişim Tarihi: 12.11.2009).

İletişim öğrenme, bilgi ve deneyimlerin paylaşımı sürecinde etkili olması nedeniyle, bir anlamda kültürün kazanılmasında ve kültürel unsurların ve yaşamsal dinamiklerin içselleştirilmesinde de önemli bir role sahiptir.

2.3.Kültürün Kuşaktan Kuşağa Aktarılmasında ve Eğitimde Oyuncak ve Oyunun Yeri

Bireyin içinde bulunduğu kültürel yapıyı içselleştirmesindeki en önemli etkenlerden biri de hiç şüphesiz eğitimidir. Eğitimle bireylere çeşitli yaşam pratiklerinin edinilmesi sağlanır. Örneğin meslekî bilgi ve becerilerin kazanılması, bireyin yaşamını idame ettirebilmesini öğrenmesi, temelde eğitsel

işlevlerin sonucunda gerçekleşmektedir. Toplumsal rollerin öğrenilmesinde de çoğu zaman eğitimin büyük katkısı olmaktadır. Toplum yaşamına ilişkin pek çok ritüel de eğitim sonucunda bireyin yaşam biçimine entegre olmaktadır. Bu anlamda eğitime ilişkin önemli bir işlevi de oyuncaklar yerine getirir. Oyuncaklar toplumsal hayatın çocuk dünyasına özgü küçük bir modeli olarak, bireyin eğitimine de katkı sağlamaktadır. Nitekim Onur'a göre: "Oyuncağın genel işlevi bilinen en eski çağlardan beri, çocuğu gerçek dünya ile karşı karşıya getirmek ve yaşama hazırlamak olmuştur" (Onur, 2002: 15). Yine benzer biçimde "oyuncaklar, çocukların kendi güçlerini fark etmelerine ve yetişkin dünyasına uyum sağlamalarına yardım ederler" (Onur, 2002: 12).

Oyuncak çocuğu yetişkin dünyasına hazırlamakla kalmaz, aynı zamanda yetişkin dünyasını anlamlandırma ve sosyal rol paylaşımını içselleştirmesine de katkı sağlar. Kız çocuklarına genellikle bebek, beşik ve minyatür ev eşyalarının alınması bu duruma örnek verilebilir. Bir anlamda oyuncaklar yalnızca kadının cinsiyete bağlı toplumsal rolünü belirtmekle kalmaz, aynı zamanda ilerde yapacağı işleri de gösterir. Kız çocuğunun eve özgü rollere, erkek çocuğun ise topluma özgü rollere hazırlatıldığı sonucuna varmak mümkündür. Burada küçük kız gelecekteki kadın rolünü oynamaktadır. Çocuk, prens, baba, kötü büyücü veya kaplan olur. Çocuk ayrıca sıradan gerçeğin tam bilincini kaybetmeksizin kendisini "öyle olduğuna inandıran" bir heyecan hissetme derecesine ulaşır. Çocuk bir görünüşü, hayal edilen bir şeyin gerçekleştirilmesini temsil eder; yani bu imge aracılığıyla bir yeniden üretim veya ifadedir (Huizinga, 2006: 31).

Huizinga (2006: 20)'ya göre "Oyunu kültürün içinde, bizzat kültürden önce var olan, kültüre eşlik eden ve bu kültürü başlangıcından içinde yaşadığımız döneme kadar damgalayan, verili bir bizatihilik olarak buluruz". Oyun birey açısından biyolojik işlev olarak kaçınılmazdır ve topluluk açısından da içerdiği anlam, ifade değeri, yarattığı manevi ve

toplumsal bağlam açısından, kısacası kültür işlevi olarak vazgeçilmez niteliktedir.

Sunay Akın'a göre: "Oyuncağın çocuğun gelişiminde tartışılmaz bir önemi vardır. Çocuk için oyuncak günlük yaşamda karşılaştığı birçok sorunun çözümünde yol göstericidir. Çocuğun oyuncakları birer gözlem kulesidir aslında; oradan bakıldığında becerileri, ilgileri görülür. Pedagoji için oyuncak sepeti, tıp bilimindeki ameliyathanedeki araçlar gibidir. Oyuncak, çocuğun okuduğu kitapları kendini yönetmen yerine koyarak canlandırmasında rol oynaması bakımından yararlıdır (Akın, 2007: 81).

Oyuncak en geniş anlamda çağının tanığıdır. Oyuncak gerek basit halk sanatı ürünü, gerek gelişmiş sanayi ürünü olarak yapıldığı dönemin ekonomik, toplumsal ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadır (Onur, 2002: 14). "Oyun ise kültürden daha eskidir. Nitekim kültür kavramını ne kadar daraltsak da bu kavram her halükarda bir insan toplumunun varlığını kabul etmektedir" (Huizinga, 2006: 16).

Oyuncaklar hem zamanlarının halk sanatı nesnelere, hem de birçok örnekte geçmiş yaşam biçimlerinin, tasarımlarının ve formlarının doğru biçimde kayıtları olarak değerlendirilebilir. Bebekler değişen modaları ortaya koyarlar, trenler ise uzun süredir ortadan kalkmış demiryolu gereçlerinin tanıklarıdır. Bebek evleri geçmiş kuşakların aile içi senaryolarını minyatür halinde en ince ayrıntısına kadar gösterirler (Onur, 2002: 31). Bu anlamda oyuncaklar aslında yetişkin dünyasının bir prototipidir. Oyuncak aynı zamanda bireysel ve toplumsal anlamda gerçekliğin çocuk dünyasındaki yansımasıdır. Çocuk için oyuncak, yetişkin dünyasını taklit aracıdır. Bu sayede çocuk bir anlamda yetişkin dünyasına uyum sağlamayı da içselleştirerek öğrenir. Oyuncak çocuk dünyası için yetişkin insanların yeme-içme, barınma, giyinme, nihayetinde iletişim biçimlerini ve değerlerini de öğrenme aracıdır.

İnsanların birbirlerine fikir, duygu, düşünce ya da isteklerini ortak kodlarla aktarma süreci

olarak iletişimin, bireyin sosyalleşmesindeki rolü ve önemi tartışma götürmez bir gerçektir. İletişim süreci açısından ortak kodlar sözlü ya da yazılı olmanın yanı sıra aynı zamanda sözsüz (jest ve mimikler vb.) de olabilir. İletişim sürecinde zaman zaman suskun kalmak, tepkisiz olmak ya da gelen mesaja cevap vermemek de bir anlam ifade edebilir. Bunlar gibi göstergelerin mesaj olarak doğru bir biçimde algılanması (ortak kod haline gelmesi) da ortak bir kültürün varlığına işaret eder. Kültür kazanımı süreci çocukluktan itibaren içinde bulunulan sosyal ortam/larda edinilen yaşam, düşünce, davranış biçimleri ve değer yargılarının bütünüdür. Bireyin sosyalleşmesinde belli bir gruba ya da topluluğa aidiyeti çok önemli bir role sahiptir. Belli bir grubun değer yargılarının öğrenilmesi ise iletişim sürecinin sağlıklı işlemesi ile mümkün olur.

Oyuncaklar çoğu zaman (çocukluk açısından) gerçek dünya olarak nitelendirilebilecek yetişkin dünyasının çocuk dünyasına yansıtılan modelleridir. Yetişkin dünyasını anlamlı ya da mümkün kılan gerçeklikler (iş yaşamı, aile yaşamı, paylaşım, eğitim/öğretim, sosyal ilişkiler vb.) çoğu zaman oyuncaklar aracılığı ile çocuk dünyasında temsil edilir. Bir iletişim unsuru olarak oyuncağın kültürel kazanımdaki rolü ve öneminin ortaya konulması bu çalışmanın amacıdır. Çalışmanın araştırma bölümünde, Sunay Akın kitaplarından yararlanılmıştır. Eserlerinde Sunay Akın, oyuncağın kültürün bir ürünü olduğunu sıklıkla vurgularken diğer yandan da kültürün içselleştirilmesinde ve dönüşümünde de önemli bir katkıya sahip olduğunu ön plana çıkarır. Bu nedenle Sunay Akın kitaplarında işlenen konular ve konuların işlenişinde verilen toplumsal mesajlar çalışmanın araştırma kısmında bu eserlere yer verilmesine olanak sağlamıştır. Çalışmada Akın'ın 2000 ve 2007 yılları arasında yayınlanan toplam on iki eseri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede eserlerin oyuncak, kültür, iletişim ve oyuncağın kültürel dönüşüm ve kültür kazanımı üzerindeki etkisi konularını işleme biçimi ve

iletilmeye çalışılan mesajlar, toplumsal sorunlarda açıklayıcı ve yorumlayıcı özelliği ile ön plana çıkan söylem analizi yönteminden yararlanılarak yapılmıştır.

3.Sunay Akın Kitaplarında Oyuncak Unsuru Üzerinden Kültürün Kuşaklara Aktarımı

Sunay Akın kitaplarında genel olarak kültürel bir figür olarak Türkiye ve diğer ülkelerde, eski oyuncaklar ve çocuk oyunları anlatılmaktadır. Akın eserlerinde oyuncak ve toplum arasındaki ilişkiye dikkati çekerken, oyuncağın ve oyunun tarihsel gelişimi üzerinden modern toplumların dönüşüm sürecini de işler. “En eski oyuncak askere Mısır'daki mezarlarda rastlanır. Ortaçağ'da ise Avrupalı kral ailelerinin çocuklarına savaş eğitimi verilmekte kullanılır” ifadesi ile oyuncağın tarih içindeki dönüşüm sürecine işaret etmektedir(Akın, 2006a: 120).

Akın çocuk dünyasına özgü bir figür olarak oyuncağın, insanlığın kültürel dönüşümü ile yakından ilgili olduğunu savunur. Bu anlamda oyuncağın gelişim ve değişimi, yetişkin dünyasının çocuk oyunlarındaki minyatür bedenleri olarak karşımıza çıkar. “Plastik su şişelerinin doğaya savaş ilan ettiğinde aynı maddeden yapılan oyuncak askerler de oyunları kirletmeye başlar. Plastiğe geçişle çok sayıda asker paketlerin içinde ucuz fiyata satışa sunulur. Üreticiler bu durumu az parayla çok oyuncak sahibi olmak diye savunsalar da, çocukların oyunları eli silahlı bir yığın insan figürünün işgaline uğrar. Oyuncak ambulansların sirenleri çocukların düşlerinin askerler tarafından ele geçirilişini engelleyemez” (Akın, 2006a: 121). Burada kültürel bir unsur olarak oyuncakların maddesel ve içeriksel değişim ve dönüşümü, aslında toplumsal değişimlerle paralel bir süreç izlemektedir.

Akın çocuğun eğitim sürecinde oyuncağın önemli bir yere ve öneme sahip olduğunu vurgular. Ona göre: “Çocuğun gelişiminde son derece önemli bir yere sahiptir oyuncak. Bilim

insanları oyun oynayan çocuğun saldırganlık dürtüsünü yendiğine dikkat çekmektedir” (Akın, 2007a: 85).

Oyuncak bir bakıma kültürün çocuk dünyasındaki bedenidir. Oyuncaklar toplumların yaşam biçimlerini yansıtır. Oyunağın imal edildiği materyal, büründüğü karakter ve daha birçok özelliği, özgü olduğu toplumsal yapıyı ve ait olduğu zamanı yansıtır. Akın bu durumu şu ifadelerle yansıtır: “Trabzon’un sisli dağlarındaki mısır tarlaları oyuncakçı dükkânından farksızdır çocuklar için. Mısır koçanından yapılan bebekler kız çocuklarının kollarında uyutulurken, erkek çocuklar mısır püskülünden bıyık ve saç yaparak komik olma yarışına girerler. Mısır koçanından yapılan bebekler aynı zamanda Amerika yerlileri tarafından kutsal törenlerde de kullanılırdı. Kızılderililer ilk insanın çamurdan yapıldığını düşünmüşler ama sonradan bundan vazgeçmişlerdir. İster çamurdan olsun ister mısırdan yapılan bir oyuncaktır. Ve bu inanç çocukların ellerinde yaşatılmaya devam etmektedir. Dünyanın birçok kültüründe oyuncak bebeğin dinsel amaçlı olarak kullanılması tüm yaratılış efsanelerinin çocuk oyunlarını gözlemleyen büyükler tarafından çıkarıldığını mı gösteriyor yoksa!” (Akın, 2002: 142). Burada ülke, şehir ya da bölgenin yaşam biçiminin; kısacası kültürünün çocuk dünyasına oyuncaklar üzerinden etkisi dile getirilir.

Bölgesel yaşam biçimlerinin ve kültürün oyun ve oyuncak dünyasındaki tezahürüne bir örnek de; “Kızılderili çocukların çok çeşitli oyuncakları olduğu söylenemez. Kız çocuklar kendi yaptıkları çadır, bebek ve yatak gibi oyuncaklarla oynarlarken, erkek çocuklar ok, yay, zıpkın gibi av araçlarının oyunağını yaparlar. Oyunlar hem eğlence hem de hayatta kalabilmeleri için öğrenmeleri gereken davranışların toplamıdır” ifadesidir (Akın, 2002: 143).

Akın, Kızılderili kabilesinden Charles Alexander Eastman’ın kitabından şu sözleri aktarır: “Oyunlarımız halkımıza özgü yaşam

biçimi ve adetlere göre şekilleniyordu; aslında büyüdüğümüzde bizden beklenenlerin alıştırmalarını yapıyorduk” (Akın, 2002: 144). Burada yine çocuğun büyük dünyasını model alarak, gerçek dünyanın kültürel yapısını özümsemesi ve içselleştirilmesi anlatılmaktadır.

“Birbirine ne kadar yakın iki sözcüktür “süpürge” ve “anne”. Annelerimiz “saçımı senin için süpürge ettim” diye seslenmez mi babalarımıza? Yoksa süpürgeye oturarak uçan cadı imgesi kadının bir isyanı mıdır köleliğine...” ifadesinde de yine kadın ve erkeğin toplumsal rol farklılaşmasının kültüre yansımaları işlenmektedir (Akın, 2002: 65).

Akın Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan bir yazısında, oyunağın toplumun kültürel yapısını yansıttığını ve kültürün değişimi ölçüsünde şekillendiğini ifade etmektedir. İçinde bulunan zaman ve koşulların büyüklerin olduğu kadar –yarının büyükleri olan- çocukların dünyasını da şekillendirdiği açıktır. Bu nedenle çocuk dünyasına özgü bir figür olan oyuncak, çocuk gelişimi ve eğitiminde büyük bir öneme sahiptir. Gazete yazısı şu şekildedir: “İstanbul Oyuncak müzesi’ndeki uzay odasındaki oyuncaklar arasında en eski olanları 1920’li ve 30’lu yıllarda A.B.D.’de yapılanlardır. Bu oyuncaklar insanın uzaya çıkacağı ve hatta bir gün mutlaka Ay’a adım atacağını habercisidirler. Uzay oyuncaklarının ilk örneklerini Amerikalıların yapmaları ve Ay’a ilk adımın yine aynı millet tarafından 20 Temmuz 1969’da atılmış olmasına rastlantı diyebilir miyiz? Ya da şunu soralım: Ay’a ulaşmayı kim başaracaktı, 1920’li yıllarda çocukların düşlerine, oyunlarına yaptıkları uzay oyuncaklarıyla Ay’ı hedef gösteren mi, yoksa o yıllarda çocuklarına oyuncak olarak kaynana zırlıtısı alan millet mi?

Oyuncakları çocuklarına düşleri, hayalleri çoğalsın diye değil, oyalansın diye alan bir milleti oyalamak, ne kadar da kolay oluyor...

(1 Şubat 2009 Pazar Cumhuriyet Gazetesi, Kule Canbazı-Sunay Akın)

4.Sonuç

İnsan topluluklarının doğal durumdan farklı olarak ortaya koydukları yaşam pratiklerinin tümünü kültür adı altında değerlendirmek mümkündür. Bir toplumun gelenekleri, hukuku, eğitimi kısacası yaşam biçiminin tümü, o toplumun kültürünün bir parçasıdır. Dolayısıyla kültür, belli bir sürecin sonunda yaşam deneyimlerinin birikimi olarak ortaya çıkar. Uzun ya da kısa bir zaman diliminde edinilen deneyimler sonucunda toplumda genel kabul gören duygu, düşünce ve davranış biçimleridir kültür.

Kültürü kimi zaman bir toplumda yerleşmiş kurallar ya da değerler bütünü olarak da görmek mümkündür. Her birey doğumla birlikte, ait olduğu toplumun kültürel yapısı içinde bulur kendini. Bununla birlikte her kültür belli bir aidiyet duygusunu da içinde barındırır. Bir kültüre uyum sağlamak için verili norm ve değerleri de bir anlamda içselleştirmek gereklidir. Bu gereklilik bireye, kültürel değer yargıları ve normlar aracılığıyla aktarılır. Bu anlamda her kültür, bireye aidiyet duygusunu vererek bir anlamda yaşamına anlam katar. Ancak aynı zamanda kültürün normlarına uymayı ve çeşitli değerlerini içselleştirmeyi de zorunlu kılar.

Kavramsal doğasının karmaşıklığından bağımsız olarak düşünüldüğünde, bir toplumun değerler toplamı olarak kültürün yeni kuşaklara aktarılması bir anlamda toplumsal yapının da devamlılığını ifade eder. Bu nedenle mevcut toplumsal normlar ve değerlerin bedeni olmakla beraber kültürü, bu yapının devamlılığı için bir dayanak noktası olarak da değerlendirmek mümkündür. Bu anlamda kültürün kuşaktan kuşağa aktarılmasının toplumsal yapının devamlılığı açısından büyük bir öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Mevcut toplumsal yapının korunması ve sürdürülmesi, kültürün genç kuşaklara aktarılması ile mümkündür. Bu anlamda kültürün genç kuşaklara kazandırılması önem kazanır. Kültür hukuk, gelenek, eğitim, ahlâk gibi toplumsal bir takım normlar topluluğu ile

bir kuşaktan diğerine aktarılır. Kültürün içselleştirilmesi ve kuşaklara taşınmasındaki en önemli unsurlardan biri de hiç şüphesiz eğitimidir. Eğitim ister okulda ister ailede olsun bireyin sosyal gelişimine önemli katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte eğitimin yaşama geçirilmesi için gerekli en temel unsurlardan biri de iletişimidir. İletişim, bireylerin duygu, düşünce ve kanaatlerini birbirlerine aktarma sürecidir. Bireyin sosyalleşmesinde, kültürü içselleştirmesinde ve benimsemesinde iletişim ve eğitim kadar, çocukluk döneminde edinilen değerler de önemlidir. Bu nedenle çocukluk çağına özgü bir eğitim ve iletişim materyali olarak oyuncak, genç kuşakların kültürü kazanmasında ve sosyal yapıyı benimsemesinde önemli bir yere sahiptir.

Bireyin toplumsal rol ve statü algılamalarını içselleştirmesi de bir anlamda oyun ve oyuncaklar aracılığıyla mümkün olmaktadır. Zira oyuncak ya da çocuk oyunları, zaman ve mekâna göre farklılıklar gösterebilmektedir. Oyuncak yapımında kullanılan materyaller ile oyun oynama biçimleri de zaman ve mekâna göre farklılıklar gösterebilmektedir. Oyuncaklar ve oyunlar bir bakıma çocukları gerçek dünyaya hazırlayan, yetişkin yaşamına özgü rol modelleri olarak ele alınabilir. Kız çocukların ev yaşamına ilişkin oyuncaklar ile oyunlar oynatılmasına karşın, erkek çocukların daha fazla sosyal yaşama dönük oyunlar ve oyuncaklar ile oynatılması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Çocuk bilgiye açtır. Aralıksız sorular sorar, durmaksızın öğrenmek ister. Eğer çocuğun çevresindeki nesnelere bilgi edinmesi açısından zenginse ve çevredeki insanlar da bilgi iletmekten kaçınılmıyorsa çocuk çok büyük olasılıkla sağlıklı gelişecektir. Çocuğun zihinsel gizil gücü bu gelişime uygun ve açıktır, bunun için aynı zamanda dışarıdaki güçlerin de elverişli ve yeterli olması gerekmektedir. Hiç kimse çocuğun kendi başına gelişmesini beklememelidir. Hiçbir toplumun da kendi içine kapanarak gelişmesi mümkün değildir.

Çalışmada incelenen Sunay Akın eserlerinde de oyun ve oyuncuğun her toplumun kültürel özelliklerinin birer ürünü olduğu vurgusuna sıkça rastlanmıştır. Bu anlamda Akın'ın eserlerinde çocukluk çağına özgü bir iletişim unsuru olarak oyuncak, kültürün kuşaklara aktarılmasında da önemli bir yere ve öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Akın, Sunay (2000a). “Önce Çocuklar ve Kadınlar, İstanbul: Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2000b). “İstanbul’un Nazım Planı”, İstanbul: Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2001). “İstanbul’da Bir Zürafa”, İstanbul: Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2002). “Onlar Hep Oradaydı”, İstanbul Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2004). “Kule Canbazı”, İstanbul: Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2005a). “Kız Kulesinde Kızılderili”, İstanbul: Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2005b). “62 Tavşanı”, İstanbul: Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2006a). “Kırdığımız Oyuncaklar”, İstanbul Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2006b). “Makiler”, İstanbul Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2006c). “Antik Acılar”, İstanbul: Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2007a). “Ayçöreği ve Deniz Yıldızı”, İstanbul: Çınar Yayınları.

Akın, Sunay (2007b). “Tuncay Terzihanesi”, İstanbul: Çınar Yayınları.

Barrett, Michele; Philip Corrigan; Annette Kuhn; Janet Wolff (1979). “Ideology and Cultural Production”, New York.

Bauman, Zygmunt (1998). “Sosyolojik Düşünmek”, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bostancı, Naci (2002). “Cumhuriyetimiz”, Ankara: Vadi Yayınları.

Dökmen, Üstün (1995). “İletişim Çatışmaları ve Empati”, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Giddens, Anthony (1989). “Sociology”, Cambridge.

Huizinga, Johan (2006). “Homo Ludens (Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme)”, İstanbul Ayrıntı Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1996). “İnsan ve İnsanlar”, İstanbul: Evrim Yayınları.

Onur, Bekir (2002) “Oyuncaklı Dünya”, Ankara: Dost Kitabevi.

Oskay, Ünsal (1982) “Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon”, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara.

Ozankaya, Özer (1986) “Toplumbilim”, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Özden, Yüksel (2002) “Eğitimde Yeni Değerler”, Ankara: Pegem Yayıncılık.

Özgen, Ebru (2003) “İletişim ve Liderlik”, İletişim: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı:18, Ankara.

Öztürk, Hüseyin (2009) “Eğitim Nedir?”, <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/948.pdf> Erişim Tarihi: 12.11.2009.

Williams, Roger E. (1979) “İletişim Kavram ve Modelleri”, Eskişehir İktisadi ve Ticarî İlimler Akademisi Yayınları No: 207-14, Eskişehir.